

toztatási szándék, oly mértékben beletörődött a változhatatlanba, hogy bele kellene borzonganunk, ha végig-gondoljuk. Saját kétségbeesését azonban – és ettől holt ez a színház – nem ismeri fel, ellenkező esetben megrettenne érzései és gondolatai láttán.

Viszont az a furcsa, hogy az ember nézi, nézi, egy, aztán két órán át, és lassan szinte hajlamos beletörödni és elfogadni: ez ilyen, s ennek létjogosultsága van, hiszen lám, itt ül a közönség, s az első felvonásban hatszor jutalmaz nyílt színi tapssal jelenetet. De ahogy Eörsi István fogalmaz: „Mi elfogadhatatlan / – mert a szív belefásul –, / azt ne fogadd el, sőt / ne is vedd tudomásul.”

KACSOH PONGRÁC – HELTAI JENŐ –
BAKONYI KÁROLY: JÁNOS VITÉZ
(Szigligeti Színház, Szolnok)

Díszlet: Székely László. **Jelmez:** Jánoskuti Márta.

Rendező: Balázs Péter.

Szereplők: Bot Gábor, Geszthy Veronika/Bende Zsuzsanna, Kertész Marcella, Balázs Péter, Lugosi Claudia, Barabás Botond, Zelei Gábor/Kovács Márton, ifj. Jászai László, Molnár László, Horváth Gábor/Harna Péter.

Ugrai István – Zsedényi Balázs

És a hepienddel mi legyen?

CSIKY GERGELY: LUMPOK; PROLIK

Néhány hét különbséggel mutatta be Csiky Gergely *Proletárok* című drámáját a Komáromi Jókai Színház és az egri Gárdonyi Géza Színház. A két produkció összevetése több aspektusból is érdekes, hiszen nem egyszerűen különböző felfogású előadásokról, hanem két, egymástól minden tekintetben – a rendezéstől a dramaturgián át a karakterépítésig és az értelmezésig – teljesen eltérő koncepcióról van szó. A komáromi *Lumpokat* jegyző Valló Péter és az egri *Prolikat* rendező Máté Gábor személyében mintha két iskola birkózna egymással: a hagyományos és a rendezői színház, még ha ezek nem egymást kizáró fogalmak is. Amennyiben egy alkotógárda megírt drámának veselkedik neki, akkor szükségszerűen meg kell birkóznia az adott szöveggel, és a *Proletárok* esetében Csiky Gergely igen izzasztó textust hagyott maga után: egy aljas érdekekkel átszőtt, velejéig romlott, kisstilű világban, ahol két hónap alatt lesz egy gyerekből vénlány, egy anyából és egy szeretőből áruló, ahol mindent a pénz és a jólét iránti kicsinyes vágy és önzés mozgat, ahol ember embernek nemcsak farkasa, de keselyűje is – hogy lehetséges ott hepiend? A válasz az, hogy nem lehetséges.

Am az egri és a komáromi „nem” között egy komplett világnyi – nem is különbség – szakadék van. Mégpedig a putrik és a lecsúszott középosztály közti. Előbbi látványos fertője jóval explicitebb, mint az utóbbi kopott, de a hajdani fényt és előkelőséget a falakban, bútorokban és

Domotör Ede felvétele

Fabó Tibor (Mosolygó Menyhért), Majorfalvi Bálint (Darvas Károly) és Tar Renáta (Irénn) a *Lumpokban*

az allűrökben őrző miliője. Máté szuggesztív közegbe, fekete díszletbe helyezi a már a bőrükön is a rothadás jeleit viselő szereplőket, s a putri hideg klausztofóbiájában az első pillanattól elképzelhetetlen minden, ami nem fekete; Valló Péternek azonban a már ugyan pasz-tell, de mégis fényes közegbe – miközben megbarnult képeket vetít a játékkerter határoló vásznakra – bele kell vinnie ezt a feketét, és ez jóval nagyobb feladatnak tűnik rendező, színész és persze néző számára egyaránt, hiszen bonyolultabb képletekkel kell dolgoznia mindenkinek.

Máté azzal, hogy az előadás négyötödét ebben a fertőben játszatja el, drasztikusabbá tesz minden színpadi elemet, s ezzel könnyen befogadható és értelmezhető olvasatát adja a kiszolgáltatottságnak és a méltóságtól megfosztott létezésnek. A közönség hálásan és élénk figyelemmel fogadja a mások nyomorával való visszaélés groteszk karikatúráját, a megközelítés azonban bizonyos kérdések kikerülésére is lehetőséget ad, ami észlelhető lyukakat üt az előadásban, elsősorban színészi tekintetben. Máté ugyanis egy hiperkontrasztra futtatja ki az egész koncepciót: egy hófehér álomjelenetben, fokozottan groteszk, szinte burleszk, eleve komolyan vehetetlen látomásban számol le a boldogsággal, hogy végül a Csiky-drámától teljesen elrugaszkozva, a pszichothrilleres befejezéssel sokszerűen zárja le a történetet, a fényes világosságból visszatérve a sötét, nyomasztó szürkeségbe: Mosolygó Menyhért – aki az eredeti dráma szerint éppen a megoldás és feloldozás kulcsszereplője – rázárja az alvó Irénre, a tisztaság utolsó hírnökére az ajtót, és letolt gatyával befekszik mellé az ágyba. A totálisan átér-

után azonban visszafelé mégis tisztán értelmezhetőek. Semmisnek nyilvánítják a kényszerházasságot, az ármánykodó Zátanyi Bence minden terve csődöt mond. Csakhogy ezt a „boldog” fordulatot – és ezt Valló kiválóan építi föl – csupa morálisan züllött ember hozza el, akik hittel nézik a lelkében darabjaira hullott Irént, cukormázba öltöztetve az így még inkább keserű véget, aminek elvileg még örülni is kéne. De a kontraszt egyértelműen jelzi: nem lehet. Tar Renáta bakfisból farag felnőttet játszó kemény szívű gyermeket, hogy aztán a végző pillanat a jövőbe vetett remény meghíúsulása is legyen.

Hasonlóan mélyen kidolgozott és ugyanilyen fegyelmezetten végigvitt alakítás Mokos Attila Zátanyi Bencéje, aki szemernyi teatralitás nélkül, nagystílusú játssza a piti bűnözőt. Megnyerő, finom, elegáns – és hideg. A látszat mestere: báránybőrbe bújt farkas. Ollé Eriknek Bankó Béni, a hajlékony gerincű, nagyúri allűrjeivel is csupán szánalmas, lecsúszott nemes szerepének megformálására csak pár mondata van, ám így is komplett sorsot tud megfogalmazni, főként a hajszálpontos tragikomikus

Gál Gábor felvétele

Bozó Andrea (Szederváry Kamilla), Ötvös András (Darvas Károly) és Mészáros Sára (Irén) a Prolikban

telmezett befejezés rendkívül hatásos, és instant módon a néző kezébe adja a megoldást. Érdemes megnézni azonban, mit nyer a réven, és mit veszít el a vámon e szikár befejezéssel az előadás.

Csiky rózsaszín feloldása a Komáromi Jókai Színházban egy az egyben megtörténik a színpadon, ám korántsem annyira erős, de világosan kitapintható és megkerülhetetlen idézőjelek közé téve. Valló Péter különösebb formai ötletek nélkül, ám túpontos színészvezetéssel juttatja el karaktereit a „megoldásig”, aminek egyes stációi *in real time* talán kevésbé izgalmasak, kiteljesedésük

élnék köszönhetően. A feleségét játszó Holocsy Katalin cinkosa Zátinyinak, hiszen vele is éppen ez történt; a nőknek, úgy tűnik, ez a sorsuk. Elza azonban megsajnálja a lányt, ő voltaképpen nem szívtelen, csupán a körülmények áldozata. Holocsy Krisztina Szederváry Kamillát szerethetően átlátszó műviséggel ruházza fel, aki hiába erőlteti magára a nagyúri dáma szerepét, mindig lötyög rajta, bár erről nem hajlandó tudomást venni. A báj azonban egy pillanat alatt feslik semmivé, amikor részegen elárulja lányát. A bamba birkatenyésztőt Olasz István játssza a karikatúra eszközeivel, ám a jóindulatot egyetlen percere sem téve kétségessé. Az előkelőségben csak a giccs majmolásáig jutó, izlésficomos Tulipánékat Németh István és Varsányi Mari formálja meg odaadó együgyűséggel; Borcsa nem is annyira szakácsnő, mint Irén sze-

rető dajkája – anyja helyett anyja – lesz Molnár Xénia megformálásában, Darvas Károly pedig Majorfalvi Bálint által lesz esztéta hajlamú, eltökélten szentimentális kamasz. A legnagyobb utat bejáró szereplő, a hivatalától megfosztott ügyvéd, Mosolygó Menyhért Fabó Tibor értelmezésében a szélhámosságig kényszerből eljutó figura, aki maga is utálja saját magát, aki számára hiszékeny gazdag urakat átverni szellemet és képességet igénylő tevékenység, egy ártatlan lány életének tönkretételét azonban már nem vállalja. Sőt – azzal, hogy Darvasért utazik, erkölcsi szempontból feloldozást nyer a kétséges erkölcsiségű csalások alól.

Csiky művének dramaturgiai csapdája, hogy ha nincs színészilag értelmezve és valamiképpen végigvezetve az oly kétséges és a szöveg szintjén valóban eljátszhatatlan hepiendíg a történet, akkor mintha kihúznák a szőnyegvet Szederváry, Zátanyi, Mosolygó és Irén – a kulcsszereplők – lába alól: borul minden, hiszen nincs honnan hova eljutniuk. Máté Gábor ugyan teljessé és egészszé is teszi valamennyi figurát, csak hogy sokkal szimplifikáltabb lesz maga a rendszer, s a gyökerüktől megfosztott karakterek óhatatlanul kevésbé lesznek összetett jellemek. A rendkívül erős játékot mutató Kaszás Gergő rezignáltsága maga a kiszámíthatatlanság, Mosolygóból a módosított befejezés által azonban egy szimpla aljadék marad, amit Kaszás profi módon végrehajt, csak éppen a figura komplexitása vész el, és a színész arra sem tud választ adni, hogy Mosolygó vajon miért utazik Darvasért. Bozó Andrea is csupán az amortizálódott anyát tudja megmutatni Szederváry Kamillában, a nyers, indulatos ösztönlényt, akiről nehezen hihető, hogy olyan tiszta és üde lányt nevelt fel, mint Irén. Zátanyi Bence megformálása is megreked az átlátszó pitiánerség szintjén: Mészáros Máté játékának középpontjában gesztusok állnak, halk zihálás, lapos nézések. A legnagyobb vesztese a rendezői huzár-vágásnak talán Mészáros Sára, aki hatalmas erővel létezik Irén egyre mélyebb kilátástalanságában, és hiába farag komplett nőt egy lányból, ha az kénytelen megrekedni a drámai csúcsponton. Egy-egy kidolgozott állapotrajz Vajda Milán kedves, tanyasi mivoltát sután tagadó Timót Pálja, Görög László gazdagon megrajzolt, megható szánalmassággal vergődő, mélységesen egyedül lévő Bankó Bénije, a mélyen kispolgár Tulipán házaspárként Fekete Györgyi és Sata Árpád, valamint a karvalytőkés-karikatúrát a groteszkkel frappánsan vegyítő Schruff Milán. Hüse Csaba és Venczel Valentin viszont ezúttal mindössze a csapatépítés igényével tűnik fel néhány percre, ahogy Szabó Emília is hiába létezik a nyomorúság szobraként a színpadon, Irén iránti feltétlen elkötelezettsége csak a szöveg szintjén tud megjelenni, és Bartsch Kata Elzája is a viszonyvesztettségétől súlytalanul mozog a játéktérben. Egyedül Ötvös Andrásnak van alkalma teljes ívet megfogalmazni a hittel telt reménytől a mindent elsöprő csalódásig jutó, összetörtében drámai hőssé váló Darvas Károly karakterében – a színész él is a lehetőséggel, rétegzett karakterábrázolással építve fel a bizalom, az életcél elvesztésének tragédiáját.

Az egri és a komáromi társulat ugyanarra a következtetésre jutott: ez a történet nem végződhet hepienddel, a Csiky által megírt befejezés nem játszható. Ám míg Máté Gábor és az egri társulat saját képére formálta, és mindent alárendelt ennek a következtetésnek, addig Valló

Péter és a komáromi csapat a viszonyokban és a karakterekben ábrázolja. Ebben a tekintetben a *Prolik* sokkal inkább rendezői, a *Lumpok* sokkal inkább a hagyományos színház eszközeit használva boncolgatja ugyanazt a problémakört. Előbbi elvitathatatlan előnye, hogy hatásos és látványos, utóbbié, hogy finom és elegáns. Pont az a különbség, ami a színpadon ábrázolt két világ között: az egyik kívülről, a másik belülről rohad, ahogy az egyik koncepció kívülről, a másik belülről épül fel – de mindkettő felépül. Bár nem létezik vegytiszta rendező és színész központú (hagyományos?) színház, az arányosság tekintetében mindkét esetben észrevehetőek balanszírozási problémák. A két előadásból világosan kitűnik, hogy a „proletárok” lehetnek dámák, urak, hivatalnokok, polgárok, plebejusok és szolgák is, már ami a kulcsint illeti, kár is lenne őket egy adott kasztba beszükiteni, prolik, lumpok, ingyeneélők, megélhetési visszaélők, sikkasztók, csalók, rablók, tolvajok mindenütt vannak. Úgy tűnik, Máté Gábort és az egrieket a hiszékenységgel gátlástalanul visszaélő szélhámosságok, Valló Pétert és a komáromiakat pedig az életvitelszerű ingyeneélés érdekelte inkább, mindkettőjüket annak nyers valójában, amibe nem is férhet bele a hurráoptimista befejezés. Az pedig, hogy Máté ennek kidolgozásához a dráma dekonstrukcióját, Valló pedig a dráma végigvezetését választja, nem változtat azon, hogy mindkét társulat komoly munkát végzett a *Proletárokkal*, a valódi viszony alkotó és textus között pedig olyan erény, ami hitelessé és vitaképesé tud tenni egy előadást. Ezzel együtt a Komáromi Jókai Színház talán többet vállalt azzal, hogy az eredeti konstrukció drámai szövetét megtartva, fokozatosan teremti meg a diszsonanciát felszín és tartalom között, és minden tekintetben eljátszhatóvá teszi az eljátszhatatlant.

CSIKY GERGELY: LUMPOK (Komáromi Jókai Színház)

Jelmez: Gadus Erika. **Zene:** Pálinkás Andrásy Zsuzsanna. **Rendezőasszisztens:** Mesinger Nóra. **Díszlet-rendező:** Valló Péter m. v.

Szereplők: Holocsy Krisztina, Tar Renáta, Mokos Attila, Fabó Tibor, Olasz István, Majorfalvi Bálint, Ollé Erik, Holocsy Katalin, Németh István, Varsányi Mari, Molnár Xénia, Nagy László. Továbbá: Balaskó Edit, Erdélyi Zoltán, Kovács László, Majchrák Krisztina, Rab Zoltán.

CSIKY GERGELY: PROLIK (Gárdonyi Géza Színház, Eger)

Dramaturg: Sirokay Bori. **Díszlet:** Cziegler Balázs. **Jelmez:** Füzér Anni. **Zenei munkatárs:** Nagy Zoltán. **Rendezőasszisztens:** Lázár Rita. **Rendező:** Máté Gábor.

Szereplők: Bozó Andrea, Mészáros Sára, Mészáros Máté, Kaszás Gergő, Vajda Milán, Ötvös András, Görög László, Bartsch Kata, Szabó Emília, Schruff Milán, Sata Árpád, Fekete Györgyi, Venczel Valentin, Hüse Csaba.